

SPOREN UIT EEN AMSTERDAMS VOGELVERLEDEN

Jan van Blanken

Het Amsterdam van eeuwen geleden moet voor vogelaars het eldorado zijn geweest. Waar nu de oude binnenstad is gelegen, stroomde het IJ. We zouden er langs de oevers kunnen slenteren en kunnen genieten van puur nature Kwakken, Ooievaars en Roerdompen. Wat een verschil met die tamme Ooievaars en de Artiskwak van tegenwoordig!

Toch was voor de vogels niet alles pais en vree, want reeds in 1536 stelde het stadsbestuur vast dat de vogelstand ernstig werd bedreigd door het schieten van Ooievaars en andere vogels. In een keur uit 1618 valt te lezen dat "t vliegend wilt, als wilde ganzen, wilde vogelen, kievitten, maerlen, diecken, plevieren ende diergelijke jaarlickx hoe langer hoe meer te lantwaerts verminderen doordien dat in de voedende tijt, als de selve wilde vogelen haer eijeren in groote mennichte opgenomen en verkocht worden."

Bovendien wordt gesignaleerd dat "faisanen, patrijzen, putoors, reijgers, quacken, moerhoenderen, wilde swanen, trapgansen en kranen ende diergelijke" werden geschoten of gevangen.)*

Maatregelen leidden er toe dat het voortaan niet meer toegestaan was zich in het broedseizoen met boog of vuurwapen in de weilanden buiten de stadsmuren op te houden en overtreders werden beboet met 10 carolusguldens (zo genoemd naar keizer Karel V). Daar kunnen de tegenwoordige stadsregenten nog wat van leren.

Overigens kan hieruit worden afgeleid dat er toen toch al min of meer sprake was van een vogelbeschermingsgedachte en wellicht is dit verbod een van de eerste wettelijke maatregelen hiertoe. Zoals gewoonlijk nam de elite het echter niet zo nauw. Zo vermeldt de stadshistoriëschrijver Jan Wagenaar dat in 1401 aan hertogin Margaretha van Kleeve, die tijdens een doorreis één dag Amsterdam aandeed, 19 reigers uit het Reigerbosch in de Holendrechtse Polder werden aangeboden.

Van dit vogelrijk verleden is niet veel meer over. Slechts een enkele straat- en veldnaam geeft iets prijs van het toenmalige voorkomen van vogels. Laten we eens beginnen in de Ramskooi. Deze tegenwoordig op de Nieuwendijk doodlopende steeg was reeds in 1450 bekend en liep toen door tot de Prins Hendrikkade. De steeg werd in de 16e eeuw Jan Ranskooy genoemd en er wordt aangenomen dat ene Jan Ran hier ter plekke een eendenkooi had.

Dit is te meer aannemelijk, daar tot kort voor 1349 de dijk langs het IJ hier de zuidelijk gelegen Nieuwezijdsarmsteeg volgde en het dus buitendijks land was.

Niet ver hier vandaan vinden we de Nes. De naam Nes luidde oorspronkelijk Nesse en betekent in het Middelnederlands een stuk land of landtong door aanslibbing ontstaan. Tot in de 17e eeuw werd het noordelijk deel van de Nes Gansoirde (Gansoord) genoemd en duidt dus op een plaats waar ganzen verbleven. Dat de bodem hier nat was valt ook af te leiden uit soortelijke benamingen in de omgeving, zoals Rokin, Brakke Grond, Oude Braak, Korte en Lange Niezel. Niezel is een verbastering van Liesdel en betekent dal of del waar de lis groeit.

Een deel van het oorspronkelijke gebied, vanaf het Rokin langs de Amstel tot het voormalige Binnengasthuis, droeg nog tot in het begin van de 15e eeuw de naam Vogelensanc.

In de voormalige Jodenbuurt vinden we Uilenburg dat in 1593 met de eilanden Rapenburg en Marken aan de stad werd toegevoegd. De naam Uilenburg is vermoedelijk afkomstig van de hier gelegen moerasgrond, in 1470 de Uylenbraeck genoemd. De uil vinden we, weliswaar buiten Amsterdam, terug in "Het Uilenbosch"; een vroegere benaming voor het gebied achter de PEN-centrale Diemen, bij onze vogelaars bekend onder de naam Vijfhoek.

Rapenburg werd nog in de 17e eeuw Vinkenbuurt genoemd. Overigens komen verwijzingen naar de Vink vaker voor. Achter het tegenwoordige Bilderdijkpark lag vroeger de Vinkenbuurt en ten zuiden van de Haarlemmerdijk ligt de Vinkenstraat. De straat ontleent zijn naam aan een buitendijkse strook grond, genaamd de Rietvink, een oude naam voor Rietgors.

De dijk langs het IJ liep toen nog ter hoogte van de huidige Brouwersgracht die we hier ter plaatse vinden.

In Amsterdam Noord komt de naam Volewijk voor. Waarschijnlijk is de naam afgeleid van vogelwijk. Het Volewijk was een vogelrijk rietland dat in het huidige IJ uitliep. In 1400 werd het gebied bedijkt.

Het voorkomen van vogels in vroegere tijden kan soms ook worden afgeleid uit de namen van oude boerderijen en buitenplaatsen. Met name geldt dit voor de reiger. Zo lag eertijds aan de Abcouderstraatweg de buitenplaats Reigerbos. Wellicht houdt deze naam verband met het reeds genoemde Reigerbosch in de Holendrechtse polder. Ook d'Ailly maakt in zijn "Wandelingen om Amsterdam" melding van een boerderij langs de Gaasp, genaamd Reigersbroek. Broek komt van het Middelnederlandse broec en betekent moeras.

Langs de Kruislaan, op de plaats waar nu de gebouwen van de universiteit staan, lag vroeger de buitenplaats Reigersburg. Bij de Braak, een voormalig meertje ontstaan door het doorsiepen van de Ringdijk, kwamen reigers hun voedsel zoeken. Omstreeks 1800 is deze buitenplaats verdwenen. Hieruit kan worden afgeleid dat de reiger toen ook al algemeen was.

Op oude kaarten van Amsterdam en omgeving zijn nog meer van dergelijke vogelnamen te vinden, bijvoorbeeld

- "Kievitsheuvel", langs de Holendrecht in de Polder Waardassacker en Holendrecht
- "Swanevelt", langs de Waver in de Ronde Hoep
- "Zwaluwenbuurt", bij Nes aan de Amstel

En om wat dichterbij huis te blijven. Wie kent nog de namen die Heimans en Thijssse ooit in het begin van deze eeuw voor sommige delen van het Vondelpark gebruikten? Koperwiekveld, Trekvogelbos en Nachtegaalbos. Herinneringen aan een vogelrijk verleden.

* maerlen	= merels
diecken	= goudplevieren
putoor	= roerdomp
quak	= kwak
moerhoen	= korhoen
kranen	= kraanvogels
faisanen	= fazanten

Literatuur

- d'Ailly, A.E. *Wandelingen om Amsterdam*, 1927 ANWB
 Kruizinga, J.H. en J.A.Banning *Amsterdam van A tot Z*, 1966 de Vries, J. en F. de Tollenaere
Etymologisch woordenboek, 1986
 Wiersma, J.A. *De naam van onze straat*, 1987
 Wijnman, mr.H.F. *Historische gids van Amsterdam*, 1974
Ons Amsterdam

Jan van Blanken
 Geertruida van Lierstraat 41
 1069 Amsterdam
 020-6104837

